

Indvendingen her er modsat Kjørups. I sit indlæg hævdede Kjørup at kompositionen i afhandlingen på mange måder fulgte den forskningsvej forfatteren havde gennemløbet. Kompositionen blev derved 'tilfældig' og slentrende; flanerende. Det er også rigtigt, at det kan forekomme således, og det er videre muligt, at det rent faktisk forholder sig sådan. Men – og det er det afgørende – formen sætter *ex post* en anderledes konsekvens, hvor tilfældigheden forsvinder og en overordnet komposition lader sig ane. Om det er sket bag ryggen på præses eller det snarere hele vejen igennem har været styrende er ligegyldig. Som afhandlingen ligger fungerer stemmen i afhandlingen som et talerør for en skriftsprogets historiske gennemvandring fra at være en historisk tilfældig hændelse til at blive bærer af en art erkendelseslogik med selvgenkendelsens toppunkt i vor tid. Om ikke Napoleon til hest så dog tegn i galopperende proces.

Disse indvendinger og spørgsmål retter sig som allerede nævnt ikke mod afhandlingens indhold. Jeg kan ikke undlade at beundre *Teoriens topik* for sin klarhed i de forskellige fremstillinger. *Teoriens topik* er udfordrende gennem sin gennemførte og visse steder idiosynkratiske evne til at forholde sig til sit stof – og tænke det videre. Dermed sættes noget på spil. Og som Hegel siger i 'Einleitung' til *Phänomenologie des Geistes* så er det præcis sådan, at frygten for at begå fejl hurtigt viser sig at være fejlen selv. Denne frygt er her veget for, hvad jeg opfatter som en intellektuel kraftpræstation. Resultatet vil garanteret blive stående længe – måske hinsides tærskelsituationen.

Svar til Ove Christensen

Tak for de smukke ord. Det er jo store spørgsmål, du tager op. Jeg tror desværre ikke, at der her bliver tid til at gå meget detaljeret ind i dem. Men lad mig prøve kort at kommentere nogle af de punkter, du berører.

Det med den svage rationalitet vil jeg ikke forfølge videre end at sige, at det er en pointe i mit synspunkt ikke at negere den strenge rationalitet, men at relativisere dens gyldighedsområde. Det var også det, der lå i nogle af de formuleringer, jeg har valgt. Det drejer sig her om Aristoteles' problematik. Aristoteles' intention var at udvide det apodiktiske erkendelsesområde så meget som det nu kunne lade sig gøre. Gevinsten ved Aristoteles var, at han trods denne intention kunne se, hvor den apodiktiske erkendelses grænser lå. Senere i videnskabstænkningens historie har det været et problem på lignende vis at se disse grænser. Her ligger universaliseringsproblematikken, d.v.s. den universaliseringsmulighed der opstår, det øjeblik erkendelsesredskaberne bliver formaliseret til et abstrakt specialprog som matematikkens. Den universa-

liseringsmulighed har givet os en fuldstændig uholdbar erkendelsesoptimisme m.h.t. hvorvidt den kunne strækkes ud. Min pointe er ikke at negere kernen, fordi jeg finder den utrolig instrumentel. Som jeg skriver til sidst, så bærer den hele den type af social og fysisk konstruktion, som vi bevæger os i, glimrende eksemplificeret ved hele den digitale logik. Men jeg vil pege på dens grænser. Dermed vil jeg ikke sige, at jeg er tilhænger af svage rationaliteter. Jeg er tilhænger af en flerhed af rationaliteter, deriblandt nogle stærke, andre svagere. De kan i bedste fald spille sammen og dette kan måske også føre til, at grænserne mellem dem flyttes.

M.h.t. dine bemærkninger om at indtage en olympisk fortælleragtig position er det min opfattelse, at det bliver vi nok nødt til at gøre, hvis vi vil lave en eller anden form for fremstilling, som hænger sammen og som ikke bliver fragmenteret i enkeltdele, der er som *disjecta membra*. Men det som man kan gøre er at være klart bevidst om relativiteten i positionen. Positionen skal dog indtages, på en eller anden måde. Men jeg prøver på at relativere den ved at sige: jeg er godt klar over, at jeg tager nogle bestemte greb, som forudsætter, at jeg stiller mig på et bestemt sted. Min afsluttende argumentation til fordel for komparation går på, at man med bevidsthed om, at man står bestemte steder, får muligheden for, at *flytte* sig fra de steder. Den samme forsker behøver ikke være fastfrosset i ganske bestemte synspunkter, men kan anvende multiple analytiske tilgange til stoffet med komparationens forskelstænkning som basis, d.v.s. med bevidstheden om ikke at kunne syntetisere i et *absolut* olympisk synspunkt. Men det *relativt* olympiske synspunkt vil være nødvendigt for enhver sammenhængende fremstilling. Disse problemstillinger er også interessant blevet eksemplificeret af det bedste i skønlitteraturens udvikling i løbet af de sidste 20 år. Nu har vi talt meget om videnskabsteori, men en af mine pointer er at trække relationerne videre over til den mere frit bevægende type af litteratur, skønlitteraturen. Selv om det umiddelbart ser ud som noget andet, så handler skønlitteraturens synsvinkelproblematikker om et tilsvarende grundproblem, som man finder i de videnskabelige diskursformer.

Herfra er der en forbindelse ind til det de Man-problem, der bliver rejst. Jeg ved, at jeg fra visse sider bliver hæftigt angrebet for overhovedet at ofre opmærksomhed på det faktum, at en af de meget populære litteraturteoretikere i de sidste årtier har haft en fortid som skribent ved et nazistisk kollaborationsblad. Jeg ved godt, at biografismens tid er endegyldigt forbi. Jeg har selv i min egen tilgang til de litterære tekster i mange år gjort, hvad jeg overhovedet kunne, for at lægge den sag i graven. Men jeg mener ikke, at de tidligere fremgangsmåder bedst overvindes ved, at de udtværes og forbydes. De ligger jo på hylderne, de hører med til arsenalet, og man kan godt bruge dem som én af flere synsvinkler på et emne. Selvfølgelig ikke fordi de giver en endegyldig

sandhed. Men man kan gøre det, fordi deres tilstedeværelse og anvendelsen af dem eksemplificerer det frugtbare ved den nuværende teorisituation, at man kan anskue et emne fra flere forskellige 'approaches' på én gang. Så er det efterfølgende op til det publikum, man henvender sig til, at afgøre hvilke af de anlagte synsvinkler, man synes er mest givende og mest frugtbare, og hvilke man vil vælge fra. Men direkte at forbyde nogen af dem på forhånd som irrelevante, det synes jeg er forkert. Hvis jeg finder, at en biografisk tilgang – blandt flere andre – kan belyse noget om denne litteraturteoretiker og den position, han står for, så vil jeg have lov til at gøre det. Men jeg tvinger ikke andre til at følge mig på dette punkt. Andre må gerne sige: biografismen vil vi ikke have noget at gøre med. Det er forbudt. Selv er jeg nok mere tolerant og så over for mit eget fags fortid, især hvis anvendelsen af gamle greb kombineres med nogle nye.

Den marxologiske problematik er kolossalt omfattende i en teoriehistorisk sammenhæng. Den plads, jeg har givet den i den i bogen, svarer heller ikke til proportionerne på mine egne boghylder, hvor der er en del meter marxologiske skrifter. Dette omfang er skrumpet ind i den foreliggende fremstilling. Jeg synes ikke, at mine synspunkter er forkerte, men det er klart, at der talrige detaljer i Schanz' bog fra 1973, som jeg slet ikke går ind i en debat om. Det er den slags tilpasninger, der må gøres her og der. Jeg har også tænkt det i forhold til læsernes interesse. Der er ingen moderne litteraturstuderende, som har meget interesse i at høre på et eller andet hårdkløveri omkring nogle kapitallogiske begreber. Dem er jeg derfor ikke gået ind i. Der er således foretaget utallige valg undervejs, deriblandt valg for at undgå, at konstruktionen bliver uoverskuelig.

Jeg påstår ikke, at min konstruktion i bogen er uskyldig i nogen henseende. Der ligger på mange niveauer nogle beslutninger og vurderinger bag, hvorom man kan mene det ene og det andet. Jeg kan for så vidt godt følge med i din karakteristik af bogens sammenføjning som modernistisk, idet modernisme efter min opfattelse på mange måder er en narrativ organiseringsform, hvor det langt hen er op til læseren at drage konklusioner og etablere forbindelser mellem de overordnede elementer. Den åbenhed har jeg villet holde fast i. Men det er klart, at jeg har – her kommer vi ind på tærskelproblematikken – en 'fornemmelse' af, at vi er ved enden af noget og har været det i lang tid. Dermed påstår jeg ikke noget historisk vendepunkt à la, nu holder historien op, og nu ser alt lige pludselig helt anderledes ud. 'Tærskel' er en metafor. Den er selvfølgelig ufuldstændig. Men vi kan godt kigge ind i det rum, der synes at befinde sig på den anden side af tærsklen, selv om vi ikke kan se det klart. For så vidt kan man sige, at der anes en sammenhæng i det historiske mønster. Men jeg vil ikke påstå med nogen hård hævde, at sådan er det.

Derfor er mit synspunkt ikke hegeliansk. Den hegelianske konstruktion med dens angivelige 'nødvendigheder' tror jeg ikke meget på.

M.h.t. Derrida vil jeg sige, at lige så kritisk min holdning er, lige så frugtbar mener jeg sådan set, at hans fokusering på skriftproblematikken er. I stedet for at lægge det op i de store epokale konstruktioner vil jeg imidlertid gerne gå mere historisk og detaljeret til sagen. Og bl.a. det forhold, at skriftproblematikken dukker op i det 20. århundrede, viser nogle sammenfald i forhold til den mediemæssige udvikling. I den periode, litteraturen er det altdominerende medium, er opmærksomheden ringe over for selve det grundlag, man arbejder på. Og vice versa i den efterfølgende periode, hvor dette grundlag ændrer sig. Jeg vil gerne medgive, at jeg gør mig forestillinger om et større historisk mønster med skriftssprogets betydning og i det hele taget mediegrundlagets udvikling som en central akse. Men hegeliansk er synspunktet som sagt ikke, og en forud beregnelig udviklingslogik gør jeg mig ikke forestillinger om.